

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา
ลุ่มน้ำคลองเทพา จังหวัดสงขลา

Model of Cultural Tourism Based on Local Wisdom
in Khlong Thepha Basin, Songkhla Province

พรเพ็ญ ประกอบกิจ

Pornpen Prakobkit

วิทยาลัยชุมชนสงขลา อ.เทพา จ.สงขลา 90150

Songkhla Community College, Thepha, Songkhla 90150, Thailand

Corresponding author: E-mail: Pprakobkit_10@hotmail.co.th

(Received: September 13, 2019; Accept: December 18, 2019)

Abstract: This research is to develop the cultural tourism model and route that based on local wisdom in Thepha basin area, Songkhla province. A researcher has studied and gathered some documentary facts and related researches. The research team and villagers made a discussed forum for specifying each area of local wisdom tourism. The activities of a study tour, a workshop seminar and training for being a good host and a tourism programming design were set to be tried out and made a tourism track assessment by tourists who live in another area. The result of the study is revealed that the 4 village communities which are Ban Ba-Hoy, Ban Pru-mak, Baan Na Koh and Ban Paknam Phraphutha have set their cultural tourism model in their community as a Rural Tourism style. This means the tourism track is connected by the 4 villages from the area of Khlong Thepha basin. Their identity appears in their way of life and creative products. The local wisdom and knowledge of creative products are prominent to a model of tourist in 2 programs.

Keywords: Cultural tourism, local wisdom, Khlong Thepha basin

บทคัดย่อ: การศึกษาวิจัยครั้งนี้เสนอรูปแบบและเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา พื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพาจังหวัดสงขลาผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม การจัดเวทีถอดบทเรียนร่วมกับชาวบ้านเพื่อการระบุแหล่งท่องเที่ยวฐานภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรมและประชุมเชิงปฏิบัติการในการปฏิบัติการการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การออกแบบทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยว การประเมินเส้นทางการท่องเที่ยวโดยนักท่องเที่ยวในพื้นที่ ผลการศึกษาพบว่า ทั้ง 4 ชุมชนได้แก่ ชุมชนบ้านบาโฮย ชุมชนบ้านพรหมาก ชุมชนบ้านนาเกาะ และชุมชนปากน้ำพระพุทธร ได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural

Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวที่มีเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้านในพื้นที่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำของกลุ่มน้ำคลองเทพา ที่มีลักษณะวิถีของการดำเนินชีวิตและการผลิตผลงานสร้างสรรค์ที่มีอัตลักษณ์ มีความโดดเด่นจากผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้านมาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยว 2 โปรแกรม

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มน้ำคลองเทพา

คำนำ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นลักษณะหนึ่งของการใช้ทุนทาง สังคม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและประเพณีเพื่อผลิตเป็นสินค้าการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างสีสัน สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับนักท่องเที่ยวผู้นิยมบริโภควัฒนธรรมอันแตกต่างจากตนเอง ตลอดจนสามารถสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของชุมชนในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองมิให้การท่องเที่ยว (Aneksuk and Panyavuttrakul, 2016) รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ มีการปลูกฝังเจตคติและค่านิยมที่ดีในการอนุรักษ์พื้นที่และทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้คงสภาพที่สมบูรณ์ต่อไป (Puttamasuwan, 2016) จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยรูปแบบการท่องเที่ยวที่ต้องการนำเสนอและสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นจากฐานทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทุนทางวัฒนธรรมในเชิงคุณค่ายังเชื่อมโยงกับภูมิปัญญาชุมชนในการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งต้องสร้างการมีส่วนร่วมจากการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (Mahasinpaisan, 2013) นอกจากนี้การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เปิด

โอกาสให้ผู้มาเยือนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ กับประชาชนในแหล่งท่องเที่ยวให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิต ทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน (Phuwanatwichit, 2016) เพราะการละเลยวัฒนธรรมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ จะทำให้เกิดอุปสรรคที่สำคัญคือชุมชนไม่ยอมรับนวัตกรรมใหม่ที่องค์กรของรัฐหรือหน่วยงานต่าง ๆ นำไปใช้ (Juangtong and Wunkaew, 2015)

กลุ่มน้ำคลองเทพา เป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงพื้นที่สองอำเภอได้แก่ อำเภอสะบ้าย้อยซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำจากเทือกเขาสนกาลาศิริ มาสู่อำเภอเทพา พื้นที่ปลายน้ำที่ลำน้ำในคลองได้ไหลลงสู่ทะเล เส้นทางของสายน้ำเป็นปรากฏวิถีชีวิต วิถีภูมิปัญญาของชุมชนอย่างมากมายตามทรัพยากรที่มีความอุดมสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นฐานภูมิปัญญาสำคัญที่สามารถพัฒนากิจกรรมมาส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของพื้นที่ได้

จากทุนทางสังคมและสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงดำเนินการศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในพื้นที่ สามารถพัฒนารูปแบบและสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิ

ปัญหา ลุ่มน้ำคลองเทพา จังหวัดสงขลา เพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เกิดความตระหนักในการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดความคุ้มค่า ผลการวิจัยก่อให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชนในด้านคุณภาพชีวิตที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

อุปกรณ์และวิธีการ

1.ขอบเขตด้านพื้นที่ และประชากร

การวิจัยครั้งนี้ใช้พื้นที่ในการศึกษาวิจัยเป็นชุมชนบนฐานภูมิปัญญา พื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพาลุ่มน้ำคลองเทพา ซึ่งเป็นคลองขนาดใหญ่ มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 1,822.39 ตารางกิโลเมตร มีคลองเทพาเป็นลำน้ำสายหลักมีต้นกำเนิดจากเขาตโต๊กของเทือกเขาสันกาลาศีรี ไหลไปทางทิศเหนือผ่าน อำเภอสะบ้าย้อย และ อำเภอเทพา ไหลลงสู่อ่าวไทยที่บ้านปากบางเทพา อำเภอเทพา มีความยาวประมาณ 130 กิโลเมตร สภาพภูมิประเทศมีพื้นที่ต้นน้ำอยู่ทางทิศใต้เป็นส่วนใหญ่ มีพื้นที่กลางน้ำอยู่บริเวณตอนกลางของพื้นที่ ซึ่งเป็นที่ราบริม 2 ฝั่งคลองเทพา และพื้นที่ปลายน้ำบริเวณชายฝั่งทะเล อ่าวไทยและปากน้ำคลองเทพา ซึ่งเป็นที่ตั้งของ อำเภอเทพา (Figure 1) มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้เข้าร่วมการวิจัยในการวิจัยครั้งนี้มี 3 กลุ่มคือ ได้แก่ ผู้นำ และสมาชิกเครือข่ายการพัฒนาภูมิปัญญา ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพาใน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านบาโฮย อำเภอสะบ้าย้อย ชุมชนบ้านพรุหมาก อำเภอเทพา ชุมชนบ้านนาเกาะ อำเภอเทพา และชุมชนบ้านปากน้ำพระพุท อำเภอเทพา จังหวัดสงขลาจำนวน

24 คน นักพัฒนาชุมชนอำเภอจำนวน 1 คนรวมทั้งสิ้น 25 คน และนักท่องเที่ยวกลุ่มทดลองการท่องเที่ยว จำนวน 12 คน

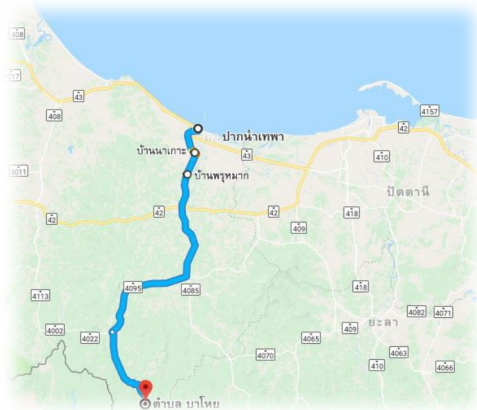

Figure 1. Map of Khlong Thepha basin

2.เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและการเก็บข้อมูล

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (mix method research) โดยผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูลเป็นขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เก็บข้อมูลจากเอกสาร จัดเวทีสัมมนาถอดบทเรียน เรื่องวิถีภูมิปัญญาที่ได้รับการพัฒนาเกิดเป็นอาชีพจากสมาชิกและผู้นำเครือข่ายการพัฒนาภูมิปัญญา ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพาใน 4 ชุมชน ได้แก่ ชุมชน บ้านบาโฮย ชุมชนบ้านพรุหมาก ชุมชนบ้านนาเกาะ และชุมชนบ้านปากน้ำพระพุท ชุมชนละ 6 คน จำนวน 24 คนและนักพัฒนาชุมชนอำเภอจำนวน 1 คนรวมทั้งสิ้น 25 คน เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและที่ตั้งจุดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญาของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 อบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การเป็นเจ้าบ้านที่ดีในวิถีการท่องเที่ยว จัดสัมมนา ศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำแผนที่เส้นทาง

ท่องเที่ยวร่วมกับสมาชิกและผู้นำเครือข่ายการพัฒนาภูมิปัญญา ในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพาใน 4 ชุมชน จำนวน 24 คนและนักพัฒนาชุมชนอำเภอ จำนวน 1 คนรวมทั้งสิ้น 25 คน เพื่อพัฒนารูปแบบ และเส้นทางท่องเที่ยวเที่ยววัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองจัดโปรแกรมท่องเที่ยว สัมภาษณ์ ประเมินผลจากนักท่องเที่ยวจำนวน 12 คน และจัดสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interviews) กับ กลุ่มสมาชิกและผู้นำเครือข่ายการพัฒนาฐานภูมิปัญญาในชุมชน 4 ชุมชนได้แก่ ชุมชน บ้านบาโฮย ชุมชนบ้านพรหมมาก ชุมชนบ้านนาเกาะ และชุมชน บ้าน ปากน้ำพระพุทธร ชุมชนละ 6 คน จำนวน 24 คน และนักพัฒนาชุมชนอำเภอจำนวน 1 คนรวมทั้งสิ้น 25 คน เพื่อพัฒนารูปแบบและเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำสื่อวีดิทัศน์ และคู่มือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา พื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพา จังหวัดสงขลาที่เชื่อมโยงกันทั้ง 4 ชุมชน สำหรับชุมชนและนักท่องเที่ยวได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวต่อไป

ผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์ในข้อที่ 1 เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นและที่ตั้งจุดท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญาของชุมชนทั้ง 4 ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนจากการถอดบทเรียนกับชาวบ้านเพื่อการระบุแหล่งท่องเที่ยวฐานภูมิปัญญาของแต่ละพื้นที่ การศึกษาดูงาน การ

ฝึกอบรมและประชุมเชิงปฏิบัติการในการปฏิบัติการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การออกแบบทดลองโปรแกรมการท่องเที่ยว ได้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (rural tourism) ซึ่งหมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้านในพื้นที่ต้นน้ำกลางน้ำ และปลายน้ำของลุ่มน้ำคลองเทพา (Figure 2) ที่มีลักษณะวิถีของการดำเนินชีวิตและการผลิตผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่นเพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงคุณค่าของสภาพแวดล้อม อาทิ เช่น ชุมชนต้นน้ำบ้านบาโฮย ที่มีวิถีของการจัดการด้านอาหารที่มีลักษณะเฉพาะของคนบนเขาใช้ทรัพยากรในพื้นที่ถิ่นมาใช้ในการประกอบอาหาร เช่น การหลามข้าม (หุงข้าวที่ห่อใบยี่เริด ในกระบอกไม้ไผ่) ยำหยวกกล้วยเถื่อน แกงเลียงต้นบุก เป็นต้น ส่วนชุมชนกลางน้ำ ชุมชนบ้านพรหมมาก มีวิถีของชาวสวน มีการเลี้ยงผึ้งชันโรง (ภาษาพื้นถิ่น เรียกว่า อั้ง) เป็นผึ้งชนิดที่ไม่มีเหล็กในมีหน้าที่หลักในการผสมเกสรดอกไม้ของพืชพันธุ์ต่าง ๆ น้ำผึ้งจึงมีลักษณะพิเศษคือจะมีรสชาติ อมเปรี้ยว มีสรรพคุณที่ดีมีประโยชน์ต่อร่างกายซึ่งชุมชนได้พัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำผึ้งมาใช้เป็นส่วนผสมสำคัญในการประกอบการผลิตเป็น สบู่ น้ำผึ้ง ที่มีคุณสมบัติในการบำรุงผิวพรรณได้เป็นอย่างดี และพื้นที่ท้ายสุดของการเดินทางท่องเที่ยว จะเป็นวิถีปลายน้ำของชาวเลบริเวณปากน้ำที่เป็นที่สิ้นสุดของลุ่มน้ำคลองเทพาที่จะต้องไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทย วิถีชีวิตที่จะได้เรียนรู้คือวิถีชาวประมงพื้นบ้าน ที่ใช้ภูมิปัญญาในการหา

สัตว์น้ำในทะเล เช่น การดำน้ำฟังเสียงปลา (ภาษาพื้นถิ่น เรียกว่า ดูหล่า) การใช้เครื่องมือแต่ละชนิดในการจับสัตว์น้ำที่มีแตกต่างกัน

Figure 2. The route of Khlong Thepha

ส่วนในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ภูมิปัญญาสำคัญในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพาใน 4 ชุมชนที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชน โดยชุมชนแรกได้แก่ชุมชนต้นน้ำบ้านไร่เหนือ ตำบลบาโฮย อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ของภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นถิ่นของชุมชน ชุมชนต่อมาเป็นชุมชนกลางน้ำ ได้แก่ ชุมชนบ้านพรหมาก ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่เน้นเรื่องการทำการเกษตรเป็นสำคัญ มีทั้งไม้ดอก และไม้ผล จึงทำให้เกิดภูมิปัญญาสำคัญของคนในชุมชน คือ การเลี้ยงชันโรงเพื่อเก็บน้ำผึ้งมาจำหน่าย ชุมชนปลายน้ำ 2 ชุมชนได้แก่ ชุมชนบ้านนาเกาะ (เป็นชุมชนเลียบบ่าคลองเทพา) เป็นชุมชนที่มีฐานทรัพยากรสำคัญคือต้นจากที่อยู่ริมคลองเทพา เป็นแถวยาวตลอดริมคลอง จึงเกิดเป็นภูมิปัญญาเด่นในเรื่องการนำใบจากมาใช้ทุกส่วน ตั้งแต่ ใบอ่อนมาลอกเป็นมวนใบยาสูบ นำใบจากแฉะมาห่อขนมเรียกขนมจาก และยังนำเริ้วจากหรือก้านจากที่

ไม่ได้ใช้ประโยชน์ใด ๆ แล้วมาสานเป็น ตะกร้าหรือภาชนะรูปทรงต่าง ๆ ส่วนชุมชนปลายน้ำ 1 ชุมชนได้แก่ชุมชนปากน้ำพุทธ ตำบลเทพา อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นชุมชนปากน้ำของแม่น้ำคลองเทพาที่จะไหลลงสู่ทะเล พื้นที่ชุมชนปากน้ำจึงเป็นพื้นที่ภูมิปัญญาที่สำคัญด้านวิถีประมงพื้นบ้าน ที่ใช้เรือประมงขนาดเล็กในการจับปลา ปูหอย และอื่น ๆ จากองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ศึกษาต่างมีลักษณะวิถีการดำรงชีพที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนตามทุนทางธรรมชาติด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์พื้นที่ สามารถออกแบบโปรแกรมเพื่อทดลองการท่องเที่ยวได้ 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 โปรแกรม "เทพาฮาเซจากเลขึ้นเขา" 2 วัน 1 คืนตามเส้นทางการท่องเที่ยว ดังนี้

วันที่ 1

เริ่มต้นเวลา 07.00 น. นักท่องเที่ยวจะมาพร้อมกันที่จุดนัดพบ

08.00 น. เดินทางไปลงเรือเพื่อชมเลเทพาตามวิถีชุมชนของชาวประมงพื้นบ้าน ในการออกเรือหาปลากลางทะเล อย่างหลากหลายวิธีการ ของชุมชนบ้านปากน้ำ พระพุทธ โดยมีภูมิปัญญาที่สำคัญคือการ "ดูหล่า" (การดำน้ำเพื่อฟังเสียงฝูงปลาในน้ำว่าอยู่บริเวณใดมาก ก็จะนำวนไปวางหรือลากในบริเวณนั้น) 11.00 น. ขึ้นจากเรือเพื่อเข้าสู่การชม "วิถีจาก" ในชุมชนบ้านนาเกาะ "จาก" เป็นพืชสำคัญที่เกิดขึ้นเป็นแนวริมฝั่งคลองเทพาทั้งสองฝั่ง ชุมชนมีภูมิปัญญาสำคัญคือการนำก้านจากมาจักสานเป็นภาชนะรูปทรงต่าง ๆ (Figure 3) เพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว และภูมิปัญญาที่สำคัญอีกอย่าง คือการทำ "ขนมจากข้าวเหนียวดำ" รสชาติอร่อย มีกลิ่นหอมของใบจาก (Figure 4)

Figure 3. Basket from nypa palm

12.00 น. ออกเดินทางจากบ้านนาเกาะ เข้าสู่ชุมชนพรุหมาก รับประทานอาหารกลางวัน และชมการสาธิตการเลี้ยงชันโรง เพื่อเก็บน้ำผึ้งมา ทาน และยังได้นำมาแปรรูปเป็นสบู่ น้ำผึ้งเพื่อการ จำหน่าย (Figure 5)

14.00 น. ออกเดินทางจากอำเภเทพา ไป ยังเทือกเขาสนกาลาศีรี ในพื้นที่อำเภอบ้านค่าย พื้นที่ต้นน้ำของลุ่มน้ำคลองเทพา ซึ่งเป็นเขตอุทยาน ที่อุดมสมบูรณ์ การเดินทางอำเภอบ้านค่ายทะเลเทพา สู่ เมืองขุนเขาบ้าย้อยมีระยะทางประมาณ 66 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชม. เมื่อ

Figure 5. Stingless bee

วันที่ 2

07.00 น. ตื่นเช้าเตรียมตัวเดินทางเข้าป่าต้นน้ำ ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร เส้นทางเดินก็จะ เป็น เส้นทางศึกษาธรรมชาติ และสุดปลายทางก็จะเป็น ป่าต้นน้ำ จากนั้นเดินทางล่องกลับมาตามเส้นทาง เดิม ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ออกมาแล้วก็มา

Figure 4. Thai sweetmeat made of black flour, coconut and sugar

ถึงอุทยานแห่งชาติสนกาลาศีรี ในเวลาประมาณ 16.00 น. ก็เตรียมล่องแก่งผจญภัยชมทิวทัศน์ตาม สายน้ำ

18.00 น. มาร่วมทำอาหารรับประทานใน มื้อเย็น ซึ่งเป็นอาหารพื้นถิ่นของชุมชน อาทิเช่น แกง กะทิกับภูเขา ยำหอยวกกล้วยเถื่อน ยำผักกูด แกง เลียงต้นบุก น้ำพริกกะปิ กล้วยหินเชื่อม การทำ หลามข้าว (Figure 6) หลังจากรับประทานอาหารก็ พักผ่อนตามอัธยาศัย และเข้าพักในที่พักระหว่าง พักอาศัย

Figure 6. Cook rice with bamboo

รับประทานอาหารเช้าถ่ายภาพเก็บไว้เป็นที่ระลึกกับ ธรรมชาติ

10.00 เดินทางกลับภูมิลำเนา

รูปแบบที่ 2 โปรแกรม "เทพาไม่เหงา จากเขาลงเล" จำนวน 2 วัน 1 คืนตามเส้นทาง การ ท่องเที่ยว ดังนี้

วันที่ 1

7.00 น.เดินทางไปยังที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติสันกาลาคีรี ตำบลบาโฮย อำเภอสะบ้าย้อย ชมวิถีชีวิตชุมชนกับ ภูมิปัญญาด้านอาหารพื้นถิ่น และอาหารชนิดต่าง ๆ ตามฤดูกาล(Figure 7) หลังจากนั้นก็จะลองแกงชมธรรมชาติของป่าต้นน้ำ

Figure 7. Local food

14.00 น. เดินทางออกจากเทือกเขาสันกาลาคีรี ผ่านพื้นที่กลางน้ำ แวะชมการสาธิตการเลี้ยงชันโรง

17.30 น. เข้าหน้าสู่ที่พัก ณ เพ็ชรมรีสอร์ต ที่พักของชาวเทพา ติดกับทะเลอ่าวไทย

วันที่ 2

06.00 น. ตื่นเช้ามากินอาหารพื้นเมืองของ ต.เมืองเทพา และเตรียมตัวดำน้ำบริเวณเกาะขาม ตำบลสะกอม อำเภอเทพา เพื่อชมปะการังหิน (Figure 8)

Figure 8. Diving around Kam Island, Sakom district

12.00 น.รับประทานอาหารกลางวัน ณ รีสอร์ท ที่พัก แล้วพักผ่อนตามอัธยาศัยและเดินทางสู่ บ้านนาเกาะแหล่งภูมิปัญญาของต้นจาก

14.00 น. เดินทางกลับภูมิลำเนา

ผลการทดลองการท่องเที่ยวจากการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) นักท่องเที่ยวพบว่าส่วนใหญ่ประทับใจในวิธีการนำเสนอภูมิปัญญาในด้านต่างๆของชุมชนเป็นอย่างมาก ทั้งที่เป็นวิถีอาหาร วิถีธรรมชาติ และวิถีแห่งการทำมาหากินจากแหล่งทรัพยากรสำคัญในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมลงตัว ส่วนเจ้าบ้านหรือชุมชนเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยวก็รู้สึกภาคภูมิใจกับของดีที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของคนในชุมชน ให้สามารถส่งผ่านการรับรู้ไปยังบุคคลอื่น ๆ ผ่านการท่องเที่ยว และยังสามารถสร้างรายได้เพิ่มให้กับชุมชนจากการจำหน่ายสินค้า ภูมิปัญญาของชุมชนอีกด้วย

อภิปรายผล

จากการดำเนินการวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา ลุ่มน้ำคลองเทพา จังหวัดสงขลา พบว่า ในพื้นที่ 4 ชุมชน ได้แก่ชุมชนบ้านบาโฮย ชุมชนบ้านพรหมาก ชุมชนบ้าน นาเกาะ และชุมชนปากน้ำพระพุทธร ในวัตถุประสงค์ข้อ 1 สามารถกำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (rural tourism) ซึ่งเป็นการกำหนดวิธีการที่ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่การท่องเที่ยวให้เป็นเส้นทางเดียวกัน มีวิธีการนำเสนอวิถีชีวิตของชุมชนผ่านศักยภาพของภูมิปัญญาในแต่ละพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชม ได้สัมผัสเพื่อให้เกิดความประทับใจ ซึ่งวิธีการนำเสนอแบบนี้เป็นการสร้างคุณค่าให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนหวงแหน ภูมิปัญญาในบ้านเกิด

ของตนเอง สอดคล้องกับ Buddaduang and Chaiamporn (2012) ที่ศึกษาความสามารถในการนำทุนทางวัฒนธรรมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าชาวบ้านมีสถานะของทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุดคือ การสร้างความตระหนักในการคิดพัฒนาชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาที่มีในชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้มาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างตราสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง มีส่วนร่วมในการประสานความร่วมมือในการพัฒนาและบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืนได้นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัย ที่พบว่าแหล่งโบราณสถาน ประเพณีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มคนพื้นถิ่นเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญของชุมชนที่สามารถพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในเชิงการอนุรักษ์ การสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืนด้วยการจัดการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า (Champawan and Pormburom, 2015) นอกจากนี้โปรแกรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่ 1 เทพาฮาเฮ จากเลชั่นเขา และรูปแบบที่ 2 เทพาไม่เหงา จากเขาลงเล จะมีตัวกำหนดความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยการใช้ที่פקค้างคืนเป็นตัวกำหนด ได้แก่ โปรแกรมที่ 1 เทพาฮาเฮ จากเลชั่นเขา ที่มีที่พักในอุทยานแห่งชาติ สันกาลาคีรี เป็นการนอนเต็นท์ที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบธรรมชาติของป่า เขา มีน้ำตก แหล่งต้นน้ำที่มีความสวยงามตามธรรมชาติมีการเดินป่าเพื่อดูเส้นทางธรรมชาติที่เป็นพรรณไม้หายากชนิด

ต่าง ๆ ส่วนโปรแกรมที่ 2 เทพาไม่เหงา จากเขาลงเล จะเน้นความสะดวกสบายของที่พักริมทะเล เป็นรีสอร์ทที่มีสถานที่เหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มที่ต้องการดูธรรมชาติที่มีความสะดวกสบายด้วยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญที่สร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว ที่ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในชนบท แต่ก็ดูความต้องการของตนเองด้วยว่าสามารถใช้ชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมหรือไม่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Divonahotel Company Limited (2015) ที่พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเลือกเดินทางมาท่องเที่ยวคือ สถานที่พักแรม ท่าเลที่ตั้งเหมาะสม สวยงามตรงกับ ความคาดหวัง ซึ่งนำไปสู่การกลับไปมาเที่ยวซ้ำ การบอกต่อ และอื่น ๆ ที่เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์พื้นที่ของการท่องเที่ยวที่ดีอีกด้วย

และในวัตถุประสงค์ข้อ 2 การนำเสนอศักยภาพด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 4 ชุมชน จากการศึกษาเรื่องการจัดการท่องเที่ยวสามารถสร้างความภาคภูมิใจ ความเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว การเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว และสามารถพัฒนาให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนสอดคล้องกับ Sanglimsuwan and Sanglimsuwan (2012) ที่พบว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษตรงที่ นักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ ผ่านทาง

ประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมองค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ซึ่งทำให้ชุมชนได้เข้าใจและตระหนักถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น และยังสอดคล้องกับ Pengnorapat (2017) ที่พบว่า การส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมมาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ สร้างตราสินค้าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีเรื่องราวที่สะท้อนความเป็นตัวตนของแหล่งโบราณสถานแต่ละอำเภอ และการสร้างปัจจัยทางการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการแข่งขัน เป็นการพัฒนากิจกรรมที่สามารถสร้างความโดดเด่น สร้างความแปลกใหม่มานำเสนอให้กับแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงจุดเน้นด้านประเพณีและวิถีชีวิตที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุป

การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานภูมิปัญญา ที่ศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวลุ่มน้ำคลองเทพา จังหวัดสงขลา รวมทั้งพัฒนาเจ้าบ้านหรือชุมชนเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยว ทำให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ ภาคภูมิใจในลักษณะวิถีของการดำเนินชีวิตและการผลิตผลงานสร้างสรรค์ที่มีอัตลักษณ์ มีความโดดเด่น มีความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรมที่เต็มไปด้วยคุณค่าของชุมชน ผ่านโปรแกรมการจัดการท่องเที่ยวทั้ง 2

รูปแบบ จึงมีประโยชน์ต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาที่สามารถสร้างมูลค่าแก่ทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้เกิดกับชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งสามารถทำให้ชุมชนร่วมกันดูแล รักษา พัฒนา อนุรักษ์ทรัพยากรให้ยั่งยืนควบคู่ไปกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้พร้อมกับการรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นในอนาคตต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ผู้วิจัยขอขอบพระคุณชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองเทพา อำเภอสะบ้าย้อยและอำเภอเทพา ที่ร่วมกิจกรรมในการพัฒนาพื้นที่ไปสู่การจัดการท่องเที่ยว และสนับสนุนข้อมูลเพื่อการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

- Aneksuk, B. And W. Panyavuttrakul.2016. The development of tourism type and tourism product in Phitsanulok province for carrying Thai and ASEAN tourists. Journal of Social Sciences, Naresuan University 12(2): 217-243. (in Thai)
- Buddaduang, A. and S. Chaiamporn. 2012. The ability to apply social capital of Ban Bang Prai community, Bang Khonti district, Samutsongkram

- province. Journal of Association of Researchers 17(1): 29-41. (in Thai)
- Champawan, S. and T. Promburom. 2015. Guidelines for capacity development and community based cultural tourism management in Tambon Ban Ruean Pasang district, Lamphun province. Journal of Community Development and Life Quality 3(1): 5-16. (in Thai)
- Divonahotel Company Limited. 2015. Thai hotel situation analysis. (Online). Available: <http://Divonahotel.com/author/admin>. (in Thai)
- Juangtong, S. and V. Wunkaew. 2015. Knowledge exploration and development local wisdom for cultural tourism promotion: A case study on Klong-Hae Community, Hatyai district, Songkhla province. Research Songkhla Rajabhat University, Songkhla. (in Thai)
- Mahasinpaisan, T. 2013. Development of integrated communication plan to promote community-based tourism in Hin Tang community, Muang district, Nakhon Nayok province. Journal of Community Development and Life Quality 1(2):31-40.
- Pengnorapat, U. 2017. The strategies for the development of the cultural tourism potentiality in Sisaket province. Journal of Thai Hospitality and Tourism 12(2): 28-43. (in Thai).
- Phuwanatwichit, T. 2016. Cultural capital development and tourism attraction management for culture village Wiang Tha Kan, San Pa Tong district, Chiang Mai province. Journal of Community Development and Life Quality 5(1): 14-23. (in Thai)
- Puttamasuwan, P. 2016. Development of a community Participatory Model for Chaiyaphom Ecotourism Management: A case study of Mor Hin Khao. Journal of Community Development and Life Quality 4(2): 235-248. (in Thai)
- Sanglimsuwan, K. and S. Sanglimsuwan. 2012. Sustainable cultural heritage tourism. Executive Journal 32(4): 139-146. (in Thai)